

Стеван Рапаић*

Институт за политичке студије, Београд

ПРИВРЕДЕ ЗЕМАЉА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА – МЕСТО И УЛОГА СРБИЈЕ**

Сажетак

Рад анализира стање и структуру привреда земаља Западног Балкана, њихове економске карактеристике, као и њихов међусобни утицај, који је првенствено изражен кроз спољнотрговински аспект и деловање унутар споразума СЕФТА 2006. Приказујући основне макроекономске индикаторе, као и структуру извоза и увоза Албаније, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Северне Македоније и Србије, односно њихове најзначајније спољнотрговинске партнере, аутор даје упоредну анализу стања привреда држава Западног Балкана и образлаже доминантну улогу Србије у овом региону. И поред чињенице да све посматране државе највише тргују са ЕУ, Србија се издваја као њихов други најзначајнији спољнотрговински партнер. Аутор открива место и улогу Србије у привреди Западног Балкана, доказујући њену лидерску позицију у регионалној трговини. Као највећа привреда региона и највеће тржиште Западног Балкана, Србија је трговински доминантна у оквиру споразума СЕФТА 2006, а осим тога издваја се и као неприкосновена у привлачењу страних директних инвестиција. Аутор у раду образлаже и основне недостатке српске привреде, али и одговара на питање зашто и поред прилива страних директних инвестиција од преко 22 милијарде евра, само у претходних десет година, Србија није успела да оствари значајан привредни раст.

* Имејл-адреса: stevan.rapaic@ips.ac.rs.

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Кључне речи: Западни Балкан, СЕФТА 2006, спољна трговина, стране директне инвестиције, Србија

УВОД

Албанија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Северна Македонија и Србија су државе са различитим нивоом економског развоја, индустријализације и достигнутих перформанси, али које деле исти простор. Ове државе настале на Западном Балкану, неминовно су упућене једна на другу и од 2000. године, интензивно развијају првенствено трговинске, а потом и инвестиционе односе. И поред чињенице да поменуте државе Западног Балкана формално управљају својом економском политиком, оне су ограничене међународним споразумима, а првенствено Споразумом о стабилизацији и придруживању (ССП), као и споразумом СЕФТА 2006.

У делу рада који следи представићемо макроекономске показатеље, стање и структуру привреда држава Западног Балкана чији међусобни утицај истражујемо, као и њихове највеће трговинске партнере. Подаци којима располажемо односе се на период пре и непосредно након избијања пандемије Covid-19. Тачне последице рецесије коју ће ова криза изазвати у тренутку писања текста још увек нису познате. Предвиђања Светске банке и Међународног монетарног фонда (ММФ) говоре у прилог тези да ће светска привреда доживети двоструко већи ударац од оног који је отпочео са глобалном финансијском кризом 2008. године и који је на Западном Балкану трајао десет година. И поред чињенице да ће ниво спољнотрговинске активности због рецесије значајно опасти у годинама које следе, не можемо очекивати да ће се мењати сама структура привреда у посматраним државама, као ни њихови главни спољнотрговински партнери.

АЛБАНИЈА

Након Другог светског рата, Албанија је прошла кроз период економске стагнације и изолације који је трајао све

до половине деведесетих година, када ова држава улази у транзицију. До отварања албанске привреде према свету, ова држава је имала све одлике затворене аутаркичне привреде. У константној изолацији од остатка Европе, економска структура ове државе базирала се на пољопривредним производима и осталим делатностима из примарног сектора. Иако су примарни производи и даље значајна ставка у структури привреде и извоза Албаније, она је економски напредовала у последњих тридесет година. Изражени економски раст створио је од некада најсиромашније државе у Европи државу у транзицији са средњим нивоом дохотка, а сиромаштво је преполовљено у наведеном периоду. Ипак, Албанија је и даље најсиромашнија држава региона са бруто домаћим производом (БДП) у 2019. години од 15,4 милијарде долара, односно 5.373 долара по глави становника (World Trade Organization [WTO], 2020a).

Табела 1: Основни макроекономски показатељи Албаније (2014–2020)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*
Реални раст БДП-а (процент)	1,8	2,2	3,3	3,8	4,1	2,2	-8,4
Инфлација мерена индексом потрошачких цена (процент, просек за период)	1,6	1,9	1,3	2,0	2,1	1,4	2,0
Јавни приходи (процент БДП-а)	26,3	26,4	27,4	27,7	27,6	27,4	26,6
Јавни расходи (процент БДП-а)	32,3	30,9	29,6	29,8	29,3	29,3	35,1
Јавни дуг (процент БДП-а)	66,1	69,1	68,7	67,8	64,6	63,5	76,2
Извоз робе (процент БДП-а)	9,3	7,5	6,7	6,9	7,7	6,8	6,0
Увоз робе (процент БДП-а)	31,6	29,9	30,9	31,3	30,2	32,0	31,0
Нето извоз услуга (процент БДП-а)	3,2	5,1	7,4	9,4	8,6	11,4	5,6
Нето прилив страних директних инвестиција (процент БДП-а)	8,1	8,0	8,7	8,6	8,0	7,6	5,9
Спољни дуг (процент БДП-а)	69,5	74,4	73,5	68,7	64,5	60,5	67,4
Стопа незапослености (процент, просек за период)	17,5	17,1	15,2	13,7	12,3	11,5	/
Стопа незапослености младих (процент, просек за период)	32,5	33,2	28,9	25,9	23,1	21,5	/

*Подаци за 2020. годину представљају процену Светске банке.

Извор: Табела је сачињена на основу података Светске банке из: Svetska Banka [SB], 2019; World Bank Group [WB], 2020.

Висок удео увоза робе у БДП-у Албаније сведочи о њеној увозној зависности. Овај удео није се значајније мењао у претходних пет година и на њега је отпадала једна трећина БДП-а. Са друге стране, удео извоза робе у укупном БДП-у

знатно је мањи, а индикативно је да има тенденцију пада, односно да је са 9,3% у 2014. години, спао на 6% у 2020. години. Висок удео јавног дуга у БДП-у Албаније доприноси лошој економској слици и процене Светске банке су да ће у 2020. години износити чак 76%.

Инфлација је на релативно ниском нивоу од максимално 2% БДП-а, док је просечан реални раст БДП-а за период 2014-2019 износио три процента. Ипак, овај позитиван тренд заустављен је са пандемијом Covid-19, те су процене Светске банке да ће реални раст БДП-а у 2020. години бити негативан и износити -8,4%.

Укупна вредност албанског робног извоза износила је 2019. године 2,7 милијарди долара, док је исте године укупан робни увоз износио 5,8 милијарди долара. Ово представља висок спољнотрговински дефицит од преко три милијарде долара, што нам говори доста о увозној зависности Албаније. Увозна зависност карактеристика је и осталих држава у региону. Удео Албаније у укупном светском извозу износи свега 0,01% и она се не може сматрати трговински значајном државом у глобалним размерама. У 2018. години, у укупном извозу доминирали су индустријски производи са уделом од 69,7%, а пратила су их горива и минерални производи са уделом од 19,2%. Од укупног извоза из Албаније, на пољопривредне производе исте године отпадало је 11%, што и даље представља значајан удео и одсликава структуру албанске привреде (WTO 2020a). Можемо закључити да се и даље ради о економији која је ниско индустријализована, али која је доживела значајан напредак и у којој индустријски производи заузимају водећу позицију у структури извоза.

Структура увоза у Албанију јеслична извозној структури, па се може приметити да се највише увозе индустријски производи (69,2%), док су пољопривредни производи на другом месту са уделом од 17,3% у укупном увозу у 2018. години. На трећем месту су горива и минерали на које отпада 13,5% од укупне вредности увоза. Такође је интересантан податак да Албанија више извози услуге него што их увози, па тако имамо да је у 2019. години, извезла 3,7 милијарде долара, а увезла 2,3 милијарде долара комерцијалних услуга (WTO 2020a). Овај суфицит у спољнотрговинском сектору услуга се може објаснити развојем туризма који је у Албанији доживео процват у претходних десет година. Основне

туристичке дестинације су градови на приморју, али и главни град Тирана. Извоз услуга је 2014. године, генерисао свега 3,2% БДП-а, да би у 2019. години, учествовао са чак 11,4%. Ипак, пандемија Covid-19 девастирала је туристички сектор у целом свету, те ни Албанија није била поштеђена. Процене Светске банке су да је удео извоза услуга у БДП-у Албаније 2020. године, спао на свега 5,6%.

Табела 2. Најзначајнији трговински партнери Албаније (удео у укупном робном извозу и увозу, 2019)

	Извоз	%	Увоз	%
1	ЕУ	76	ЕУ	60
2	Србија	11,3	Турска	8,4
3	С. Македонија	2,8	Кина	8,4
4	Црна Гора	1,8	Србија	4,8
5	Кина	1,8	Русија	2,0

Извор: WTO 2020а.

Најзначајнији спољнотрговински партнер Албаније је Европска унија (ЕУ). Од укупног робног извоза Албаније 76% заврши на тржишту ЕУ, док две трећине увоза потиче из ЕУ. На листи главних крајњих дестинација за албанске производе, осим ЕУ налазе се и: Србија на коју отпада 11,3%, Северна Македонија са 2,8%, као и Црна Гора и Кина са 1,8% појединачно. Србија се јасно издваја као друго најзначајније тржиште за албанску робу.

Србија је и значајна земља порекла када је реч о увозу у Албанију. Према подацима Светске трговинске организације Србија је на четвртном месту по вредности увоза у Албанију. Поред ЕУ, испред Србије су Турска и Кина са истим уделом од 8,4% у укупном робном увозу. Од укупног увоза 2018. године, 4,8% је отпадало на робу из Србије. Ово практично значи да је Србија други најзначајнији трговински партнер Албаније, одмах након ЕУ, односно да спољнотрговинска размена Албаније са Србијом представља значајан елемент у односима две државе, која је од посебног интереса за Албанију. Ако овоме додамо да на ЕУ и Србију отпада апроксимативно 90% укупног албанског извоза, значај који Србија има за Албанију као спољнотрговински партнер, вишеструко превазилази остале државе Западног Балкана.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Босна и Херцеговина (БиХ) је као једна од република унутар СФР Југославије имала релативно развијену индустрију у чијој структури су доминирале црна металургија, експлоатација природних налазишта, минералних сировина, шума и дрвопрерађивачка индустрија, као и производња енергената (Popović Petrović i Vjelić 2018, 42). Данас ова држава спада у ред ниже развијених држава у Европи, а само делови индустрије која је покретала БиХ економију и даље су активни и унапређени, попут дрвопрерађивачке индустрије.

Табела 3: Основни макроекономски показатељи БиХ (2014–2020)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*
Реални раст БДП-а (процент)	1,1	3,1	3,1	3,2	3,6	2,6	-3,2
Инфлација мерена индексом потрошачких цена (процент, просек за период)	-0,9	0,0	-1,6	0,8	1,4	0,6	0,7
Јавни приходи (процент БДП-а)	43,7	43,1	42,7	43,0	42,8	43,3	42,3
Јавни расходи (процент БДП-а)	45,8	42,5	41,5	40,4	40,6	41,5	46,6
Јавни дуг (процент БДП-а)	41,6	41,9	42,3	36,1	34,1	33,1	38,0
Извоз робе (процент БДП-а)	25,0	25,2	25,7	29,8	30,2	29,0	27,5
Увоз робе (процент БДП-а)	53,8	50,3	49,4	53,3	52,7	51,8	46,6
Нето извоз услуга (процент БДП-а)	6,1	6,7	7,0	7,2	7,4	7,5	4,9
Нето прилив страних директних инвестиција (процент БДП-а)	2,9	1,8	1,7	2,1	2,2	2,7	2,6
Спољни дуг (процент БДП-а)	76,3	72,2	72,2	68,5	66,1	66,5	70,9
Стопа незапослености (процент, просек за период)	27,5	27,7	25,4	20,5	18,4	15,7	/
Стопа незапослености младих (процент, просек за период)	62,9	62,3	54,3	45,8	38,8	33,8	/

*Подаци за 2020. годину представљају процену Светске банке.

Извор: Табела је сачињена на основу података Светске банке из: SB, 2019; WB, 2020.

У 2019. години, БиХ је остварила БДП од 20,1 милијарди долара, што је добар резултат за државу која је у 2001. години имала БДП од свега 5,7 милијарди долара. Не треба изгубити из вида и чињеницу да је управо БиХ највише страдала у грађанском рату у бившој Југославији, те да су њена индустрија, инфраструктура, као и људски капитал били готово уништени. Грађански рат, масовна страдања народа, имиграција и корупција у држави подељеној по етничким линијама, значајно су успорили развој привреде и

нарушили њену структуру. Према последњим подацима БиХ бележи БДП по глави становника од 5.785 долара (Агенција за статистику Босне и Херцеговине [ВНАС] 2020).

Можемо приметити да је просечан реални раст БДП-а у БиХ у периоду 2014-2019. износио 2,8%. У овом периоду реални раст БДП-а се кретао узлазном путањом, да би у 2019. години био успорен. Успоравање економског раста резултат је смањења извоза, који је проузрокован првенствено онемогућавањем извоза на Косово и Метохију, услед нелегалних царина које је Приштина увела на робу из Србије и БиХ, али и других фактора међу којима се истиче пад глобалне цене алуминијума, који је основни извозни производ БиХ. Према предвиђањима Светске банке реалан раст БДП-а у 2020. години, износиће -3,2% превасходно због успоравања најпродуктивнијих индустријских сектора, пада тражње из иностранства, као и политичке нестабилности (WB 2020, 56).

Иако се покривеност увоза извозом повећава из године у годину, БиХ је и даље земља са великим спољнотрговинским дефицитом. У 2019. години БиХ је извезла укупно робе у вредности од 6,5 милијарди долара, а увезла робу у вредности од 11,1 милијарди долара. Из ове земље највише се извозе индустријски производи (67,5%), горива и минерали (18,6%) и пољопривредни производи (12,2%). Кад је реч о увозу, структура је готово идентична, те се на тржиште БиХ највише увозе индустријски производи (64,1%), горива и минерали (18,9%) и пољопривредни производи (17%) (WB 2020, 56).

Незапосленост је изражена у БиХ, а нарочито код младих, па иако је она преполовљена у задњих шест година, она је у 2019. години износила 33,8%. Укупна стопа незапослености је исте године износила 15,7%, што је значајан напредак у односу на 2015. годину, када је износила 27,7%. Значајно смањење стопе незапослености, која је 2019. године, била најнижа у последњих десет година резултат је пораста потражње за радном снагом, али и смањењем радно способног становништва. И поред позитивних економских трендова, БиХ има и даље ниску запосленост по регионалним стандардима. Светска банка је као највећи интерни ризик за БиХ навела изазовно политичко окружење које отежава напредак, структурне реформе и даље одлаже интеграцију у ЕУ (SB 2019, 56).

Табела 4: Најзначајнији трговински партнери Босне и Херцеговине (удео у укупном робном извозу и увозу, 2019)

	Извоз	%	Увоз	%
1	ЕУ	72,3	ЕУ	61,1
2	Србија	11,4	Србија	11,1
3	Црна Гора	3,5	Кина	7,4
4	Турска	2,5	Турска	4,9
5	Швајцарска	2,1	САД	3,5

Извор: World Trade Organization [WTO] 2020b.

Европска унија је најзначајнији трговински партнер БиХ са уделом од 72,3% у укупном извозу, односно 61,1% у укупном увозу. Немали је број компанија које раде на сложеним спољнотрговинским пословима са партнерима из ЕУ. Послови обраде, дораде или израде компоненти за предузећа из Аустрије, Италије, Немачке или Француске су све више актуелни. Када је реч о извозу, босанско-херцеговачки произвођачи намештаја од дрвета и они који се баве прерадом дрвета, постали су лидери у региону у овој области.

Србија је други највећи спољнотрговински партнер Босне и Херцеговине. Са уделом у укупном извозу и извозу од преко 11%, Србија има висок интерес за развој трговинске сарадње и даљу либерализацију трговине са својим западним суседом. На територију БиХ из Србије највише се увозе хемијски производи, роба широке потрошње и прехранбени производи, као и транспортна средства. У 2019. години, БиХ је увезла робе из Србије у вредности од 1,5 милијарди долара, док је вредност извоза у Србију износила 681 милион долара (Republički zavod za statistiku [RZS] 2020, 309). Посебно је алармантно за босанско-херцеговачку привреду то што 92% потребе за храном намирује из увоза. Управо због тога у увозу из Србије доминирају прехранбени производи и роба широке потрошње.

ЦРНА ГОРА

Бруто домаћи производ Црне Горе у 2019. години, износио је апроксимативно око шест милијарди долара, односно 9.682 по глави становника (Управа за статистику

Crne Gore [MONSTAT], 2020). По основу овог индикатора, може се рећи да Црна Гора има највећи доходак по глави становника међу свим посматраним привредама Западног Балкана. На почетку транзиционог периода, 2001. године, БДП Црне Горе је износио 1,1 милијарду долара, што је готово шестоструко нижа вредност у односу на резултат из 2019. године. Непосредно пре избијање светске економске кризе 2008. године, Црна Гора је бележила рекордну стопу раста БДП-а од чак 6,9%, али је раст ове привреде у наредних неколико година успорен. У 2012. години, забележена је чак негативна стопа раста од -2,7%, што је последица светске економске кризе, односно пада прилива страних директних инвестиција у сектор туризма. Након 2012. године, привреда Црне Горе креће се узлазном путањом са просечном стопом раста БДП-а од 3,4% за период 2014-2019. Ипак, појавом пандемије Covid-19, економски раст Црне Горе заустављен је 2020. године, па су предвиђања Светске банке да ће стопа раста у овој години бележити пад од драстичних -12,4%.

Табела 5: Основни макроекономски показатељи Црне Горе (2014–2020)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*
Реални раст БДП-а (процент)	1,8	3,4	2,9	4,7	4,9	4,1	-12,4
Инфлација мерена индексом потрошачких цена (процент, просек за период)	-0,7	1,5	-0,3	2,4	2,6	0,4	-0,2
Јавни приходи (процент БДП-а)	44,6	41,5	42,5	41,4	42,4	43,3	41,3
Јавни расходи (процент БДП-а)	47,7	48,8	45,3	47,0	46,5	46,2	53,0
Јавни дуг (процент БДП-а)	59,9	66,2	64,4	64,2	70,8	76,5	92,9
Извоз робе (процент БДП-а)	10,3	9,1	8,9	8,9	9,4	9,4	9,2
Увоз робе (процент БДП-а)	50,1	49,5	50,8	52,2	53,8	51,1	42,0
Нето извоз услуга (процент БДП-а)	20,0	21,8	19,4	19,8	20,3	20,6	10,0
Нето прилив страних директних инвестиција (процент БДП-а)	10,2	17,1	9,4	11,3	7,0	7,0	4,5
Спољни дуг (процент БДП-а)	162,9	169,4	162,6	160,6	164,4	/	/
Стопа незапослености (процент, просек за период)	18,0	17,6	17,7	16,1	15,2	/	/
Стопа незапослености младих (процент, просек за период)	35,8	37,6	35,9	31,7	29,4	/	/

*Подаци за 2020. годину представљају процену Светске банке.

Извор: Табела је сачињена на основу података Светске банке из: SB, 2019; WB 2020.

Можемо приметити да је црногорски извоз услуга као проценат БДП-а у периоду 2014-2019 био дупло већи од удела извоза робе у БДП-у. У 2019. години, извоз услуга као проценат БДП-а износио је 20,6% док је на извоз робе отпадало 9,4%. У 2020. години, када је туристички сектор у Црној Гори девастиран, удео извоза услуга у БДП-у се готово изједначио са уделом извоза робе и износио је апроксимативно 10%. Привреда Црне Горе базира се на сектору услуга који учествује са више од 60% у БДП-у. Овде се првенствено мисли на сектор туризма који је у претходној деценији постао најснажнија грана црногорске економије и једна од ретких са стабилним растом. У 2019. години, Црна Гора је извезла услуга у вредности од 1,9 милијарди долара, а увезла услуга у вредности од 744 милиона долара (World Trade Organization [WTO] 2020c). Имајући у виду да услуге играју кључну улогу у црногорској привреди, важно је напоменути да у извозу услуга доминирају путовања, односно туризам са уделом од 64,6%, а прате га транспортне услуге са 20,8% удела. Када је реч о увозу услуга, Црна Гора највише увози транспортне услуге (44,4%), а прате их туристичке услуге са 7,8% (World Trade Organization [WTO] 2020c).

Ипак, светска криза настала са пандемијом вируса Covid-19 још једном је показала да ослањање економије једне привреде доминантно на туризам носи значајне ризике. На основу посматраних макроекономских индикатора може се закључити да је Црна Гора од осамостаљивања своју привреду базирала доминантно на задуживању и приливу капитала од раста туризма. Црна Гора је још на почетку транзиционог периода направила заокрет према новој стратегији привредног раста која се базира на развоју туризма и напуштању коришћења природних богатстава у индустријске сврхе.

Управо због развоја услужног сектора Црна Гора је бележила позитиван тренд раста запослености нарочито у грађевинском сектору и сектору туризма. Стопа незапослености је и даље око 15%, али је стопа незапослености младих дупло већа, што је још једна од заједничких карактеристика за све државе региона. Са друге стране, специфичност Црне Горе по којој се она издваја од осталих држава Западног Балкана јесте и то што користи евро као валуту у унутрашњем платном промету од 2002. године.

Овим је Црна Гора своју монетарну политику највећим делом препустила Европској Унији, што додатно сведочи о њеној оријентацији ка евроатлантским интеграцијама.

Међу највећим макроекономским изазовима Црне Горе јесте свакако и висок јавни дуг, за који се предвиђа да ће у 2020. години, нарасти на скоро 93% БДП-а. Према последњим расположивим подацима који се односе на 2018. годину, алармантно је да је удео спољног дуга у БДП-у Црне Горе износио 164%. Јавни дуг Црне Горе 2018. године, износио је 3 милијарде EUR и уколико би се поделио на све грађане, то би значило да је сваки од 620 хиљада становника Црне Горе дужан око 5 хиљада EUR (Mondo 2018). Са овим вредностима Црна Гора је земља са највећим спољним дугом у региону. Велика задуженост Црне Горе довела је до тога да сваке године више од три процента БДП-а одлази на плаћање камата, што доводи у питање саму исплативост капиталних инвестиција.

Црна Гора је у 2019. години, извезла робе у вредности од 465 милиона долара, док је вредност увезене робе износила 2,9 милијарди долара. Спољнотрговински дефицит који ова држава бележи повећава се из године у годину, а 2019. године износио је 2,4 милијарде долара. Црна Гора највише извози горива и минералне производе (51,4%), индустријске производе (28,4%) и пољопривредне производе (18,8%). Међу пољопривредним производима у структури извоза доминирају вино и свеже грожђе, месо и месне прерађевине и пиво. Од пољопривредних производа Црна Гора највише увози свињско месо, сокове и пекарске производе (WTO, 2020c).

Табела 6. Најзначајнији трговински партнери Црне Горе (удео у укупном робном извозу и увозу, 2019)

	Извоз	%	Увоз	%
1	ЕУ	42,2	ЕУ	47
2	Србија	23,6	Србија	19,3
3	БиХ	7,8	Кина	10,1
4	Кина	3,6	БиХ	6,1
5	Албанија	3,3	Турска	3,4

Извор: WTO 2020c.

Европска унија је и Црној Гори најзначајнији спољнотрговински партнер. Скоро половина од укупног увоза долази из земља ЕУ, а такође скоро половина од укупног црногорског робног извоза заврши на тржишту чланица ЕУ. Србија је други најзначајнији спољнотрговински партнер Црне Горе, односно први у посматраном региону. Апроксимативно, четвртина црногорског извоза намењена је тржишту Србије. Када је реч о увозу Србија учествује са 19% као земља порекла. Црна Гора увози дупло више робе из Србије него из Кине која је својим производима преплавила цео свет, па и регион. Босна и Херцеговина је на четвртом месту најзначајнијих земља увоза са уделом од 6%, а прати је Турска са 3,4%. Интересантан је податак да се Кина нашла на четвртом месту најзначајнијих тржишта за извоз црногорске робе са уделом од 3,6%, а прати је Албанија са нешто нижим уделом (3,3%).

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

У погледу величине и броја становника Северна Македонија спада у малу државу, а њени економски резултати су скромни у поређењу са земљама окружења. Иако ова земља није непосредно учествовала у ратним разарањима у бившој Југославији, етнички конфликти трајали су до 2001. године, када су заустављени потписивањем Охридског споразума. Чињеница да се током деведесетих година ова држава борила са сиромаштвом, етничким конфликтима и корупцијом, допринела је да се њена привреда спорије развија. Додатан проблем током деведесетих година за привреду Северне Македоније биле су и санкције које је међународна заједница увела СР Југославији, која је била њен највећи трговински партнер. Ипак, након обустављања етничких конфликта (Северна) Македонија се отвара за прилив страних директних инвестиција и приватизацију.

Табела 7: Основни макроекономски показатељи С. Македоније (2014–2020)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*
Реални раст БДП-а (процент)	3,6	3,9	2,8	0,2	2,7	3,6	-4,1
Инфлација мерена индексом потрошачких цена (процент, просек за период)	-0,3	-0,3	-0,32	1,4	1,5	0,8	0,5

Јавни приходи (процент БДП-а)	29,7	31,0	30,6	31,0	30,4	31,2	38,9
Јавни расходи (процент БДП-а)	33,9	34,4	33,2	33,09	31,5	33,3	35,0
Јавни дуг (процент БДП-а)	38,1	38,1	39,9	39,5	40,5	40,2	50,8
Извоз робе (процент БДП-а)	25,7	26,8	35,1	38,1	43,2	47,0	42,9
Увоз робе (процент БДП-а)	42,9	42,9	53,1	54,9	58,6	64,3	60,0
Нето извоз услуга (процент БДП-а)	4,5	3,8	3,5	3,8	3,3	3,0	2,6
Нето прилив страних директних инвестиција (процент БДП-а)	2,3	2,2	3,3	1,8	5,8	2,6	1,2
Спољни дуг (процент БДП-а)	70,0	69,3	74,7	73,6	73,7	73,9	84,7
Стопа незапослености (процент, просек за период)	28	26,1	23,8	22,4	20,7	17,3	/
Стопа незапослености младих (процент, просек за период)	53,1	47,3	48,2	46,7	45,4	30,5	/

*Подаци за 2020. годину представљају процену Светске банке.

Извор: Табела је сачињена на основу података Светске банке из: SB 2019; WB 2020.

У 2018. години, БДП Северне Македоније износио је 12,6 милијарди долара, односно 5.567 долара по глави становника. У периоду 2014-2019. просечна стопа раста македонске привреде износила свега 2,7%. Предвиђања Светске банке за 2020. годину, говоре да је ова земља доживела пад привредног раста од -4,1%. Рекордну стопу раста БДП-а Северна Македонија имала је 2008. године, када је она износила 5,5%. Након избијања светске економске кризе исте године, која се у наредној години прелила и на балканско полуострво, Северна Македонија је имала успорен економски раст, да би он 2017. године, био практично заустављен. У годинама које су следиле македонска економија је добила замајац у трговини, туризму и транспорту, али су управо ова три сектора већ 2020. године, доживела пад од кумулативних 12,3%, док је производња опала за 16% (WB 2020 70).

Јавни дуг Северне Македоније бележи константан раст, што се објашњава тиме да се текућа потрошња повећавала због пораста зарада, пензија и субвенција упркос умереном расту прихода. Спољни дуг се такође повећао у 2020. години и износио је 84,7% БДП-а. Иако је незапосленост у 2019. години, достигла рекордно низак ниво бележећи стопу од 17,3%, Северна Македонија је и даље држава са високом стопом незапослености и нарочито високом стопом незапослености младих која је у 2019. години износила 30,5%. Релативно ниска стопа економског раста, висока стопа

незапослености и висок спољни дуг указују на структурне проблеме македонске привреде.

Иако из године у годину Северна Македонија повећава покривеност увоза извозом, она је и у 2019. години имала значајан спољнотрговински дефицит. Као и остале државе Западног Балкана, македонско тржиште своје потребе подмирује углавном из увоза. Укупан увоз робе износио је 9,4 милијарди долара, док је робни извоз из Македоније износио 7,1 милијарди долара (WB 2020, 70). Северна Македонија највише извози индустријске (83,7%) и пољопривредне производе (9,4%). У увозу такође доминирају индустријски производи са уделом од 64,2%, а прате их горива и минерали са уделом од 25%. Пољопривредни производи учествују са око 10% како и извозу, тако и у увозу у Северна Македонију. Ова држава највише извози необрађени дуван, пекарске производе и вино и сокове. Са друге стране на македонско тржиште се од пољопривредних производа највише увози месо и живина, адитиви за припрему хране, као и чоколада и производи од какаа.

Табела 8. Најзначајнији трговински партнери Северне Македоније (удео у укупном робном извозу и увозу, 2019)

	Извоз	%	Увоз	%
1	ЕУ	78,5	ЕУ	50,7
2	Србија	8,5	Велика Британија	11,5
3	Кина	2,3	Србија	7,5
4	Велика Британија	2,2	Кина	5,8
5	БиХ	1,3	Турска	4,8

Извор: World Trade Organization [WTO] 2020d.

Док Велика Британија није иступила из Европске уније, Србија је убедљиво била други најважнији спољнотрговински партнер Северне Македоније, јер је заузимала друго место како у укупном робном извозу, тако и у укупном робном увозу. Северна Македонија је 2018. године, 82% свог укупног извоза пласира на тржиште чланица ЕУ. Наредне године удео ЕУ је смањен на 78,5%, али се удео Србије на листи главних дестинација за македонску робу повећао. Србија је поред ЕУ главно извозно тржиште за македонске производе. Тачно 8,5% од укупне вредности извоза заврши на српском тржишту, док је удео српске робе у укупном увозу у Северну

Македонију у 2019. години износио 7,5%. Велика Британија се такође нашла на листи најзначајнијих спољнотрговинских партнера Северне Македоније, са уделом у укупном увозу од 11,5% и укупном извозу од 2,2%.

Осим Србије, друге државе региона не спадају у значајне спољнотрговинске партнере Северне Македоније. Северна Македонија је извезла 2019. године, у Србију робу у вредности од 250 милиона долара, а увезла робу у вредности од 775 милиона долара (RZS 2020, 309). Извоз робе износио је 2019. године, скоро 50% македонског БДП-а, па је јасно да је извоз у Србију од изузетне економске важности за ову земљу.

И поред чињенице да је Северна Македонија претходних година инвестирала у сектор туризма, удео извоза услуга у БДП-у је изразито низак и не превазилази 3,5%. Укупна вредност извезених услуга износила је 1,8 милијарди долара у 2019. години, док је увоз услуга у Северну Македонију исте године био 1,4 милијарде долара. Овај суфицит од апроксимативно 400 милиона долара у међународној трговини услугама није довољан за привлачење страног капитала (који све више на Западном Балкану завршава у сектору услуга), односно за убрзање процеса економског развоја. Северна Македонија уз Албанију остаје на зачељу по развијености. Релативно мало домаће тржиште уз скромне развојне потенцијале, основни су ограничавајући фактори Северне Македоније.

СРБИЈА

Србија је 2018. године, бележила БДП од 50,2 милијарде долара, што јесте најбољи резултат од свих држава Западног Балкана, док је БДП *per capita* исте године, износио 7.246 долара. Ипак, остварени просечан БДП по глави становника Србије, за период 2016-2018, износио је 6.426 долара, што је тек нешто бољи резултат од оног који је остварила Северна Македонија у истом периоду, а знатно ниже од резултата Црне Горе (Рапаић 2020, 580). У задњих двадесет година Србија је највећи раст имала 2004. године, када је реални раст БДП-а износио 9% (Рапаић 2017, 386). Након 2008. године, и избијања светске економске кризе, заустављен је раст

привреде Србије, па је у периоду 2009-2019, просечна стопа раста износила свега 1,5% што су незавидни резултати за највећу земљу региона.¹ Нажалост, 2020. године, Србију није заобишла нова криза изазвана пандемијом вируса Covid-19. Србија ће у 2020. години, бележити пад реалног раста БДП-а на истом нивоу као и 2009. године, од око -3%.

Табела 9: Основни макроекономски показатељи Србије (2014–2020)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*
Реални раст БДП-а (процент)	1,6	1,8	3,3	2,0	4,2	4,2	-3,0
Инфлација мерена индексом потрошачких цена (процент, просек за период)	2,1	1,4	1,1	3,2	2,0	1,9	2,0
Јавни приходи (процент БДП-а)	39,0	39,3	40,8	41,5	41,1	42,1	39,4
Јавни расходи (процент БДП-а)	45,2	42,7	41,9	40,4	40,6	42,3	47,0
Јавни дуг (процент БДП-а)	58,2	64,0	62,8	55,6	50,1	49,7	55,3
Извоз робе (процент БДП-а)	30,0	32,1	34,9	35,9	35,5	35,8	35,0
Увоз робе (процент БДП-а)	41,6	42,3	43,4	46,1	47,7	48,0	46,2
Нето извоз услуга (процент БДП-а)	1,3	2,0	2,5	2,4	2,5	2,3	2,4
Нето прилив страних директних инвестиција (процент БДП-а)	3,5	5,1	5,2	6,2	7,4	7,8	4,8
Спољни дуг (процент БДП-а)	72,4	73,5	72,1	68,9	61,3	61,9	67,1
Стопа незапослености (процент, просек за период)	19,2	17,7	15,3	13,5	12,7	10,4	/
Стопа незапослености младих (процент, просек за период)	47,5	43,2	34,9	31,9	29,8	27,5	/

*Подаци за 2020. годину представљају процену Светске банке.

Извор: Табела је сачињена на основу података Светске банке из: SB 2019; WB 2020.

Након девастирајућих деведесетих година, периода етничких сукоба, санкција, грађанског рата и бомбардовања од стране НАТО-а, Србија је почетком новог миленијума ушла у период високог економског раста, који је трајао до 2008. године, и избијања светске економске кризе. У овом осмогодишњем периоду, Србија је имала просечан привредни раст од 5,9% што је одличан резултат за привреду која се тек отварала према свету, либерализовала своје спољнотрговинско пословање и приступ тржишту за страна улагања, а приватизација је била основни извор прилива капитала. Негативна страна овакве макроекономске политике била је деиндустријализација српске привреде, која је за

1 Прорачун аутора на бази података из Статистичких годишњака (2010–2020) Републичког завода за статистику.

последницу имала смањење броја запослених, односно повећање стопе незапослености која је уз одређене осцилације расла све до 2013. године. Индустијски сектор Србије је до почетка транзиције запошљавао највећи део радне снаге, док је производни сектор остваривао највеће учешће у извозу и девизном приливу земље. Транзициони период који се још није завршио и процес приватизације друштвених предузећа произвели су не само повећање броја незапослених, већ и значајне промене у структури српске привреде.

Један од значајних чинилаца приватизације у Србији биле су и стране директне инвестиције (СДИ). Од почетка транзиције до данас, Србија је лидер у региону у привлачењу страних директних инвестиција. У периоду од 2010. године, Србија је увела бројне мере којима је олакшан прилив страних инвестиција, либерализовано улагање и пренос капитала, а приватизација је била најчешћи облик страног инвестирања у српску привреду. Субвенције за страна улагања биле су и остале највеће у региону.

Са приливом страних директних инвестиција од 4,3 милијарде долара, Србија је 2019. године, већ другу годину за редом друга у свету по приливу СДИ у државама у транзицији. Ово представља повећање од 4% у односу на 2018. годину. Испред Србије је Русија са недостижних 32 милијарде долара прилива страних директних инвестиција у 2019. години. Једна трећина страних инвестиција у Србији у 2019. години, завршила је у сектору грађевинарства, друга трећина у транспортном сектору, трговини и информационим технологијама, док је 10% инвестиција завршило у аутомобилском кластеру (UNCTAD 2020, 59).

Према подацима UNCTAD-а укупан фонд страних директних инвестиција у Србији 2019. године, (оно што називамо стоком улазних СДИ) износио је 43,9 милијарди долара (UNCTAD 2020, 245). Поређења ради, овај сток исте 2019. године, у Албанији је износио 8,8 милијарди долара, у Босни и Херцеговини 8,7 милијарди долара, у Црној Гори 5,6 милијарди долара, а у Северној Македонији 6,3 милијарде долара. Дакле, вредност стока СДИ у Србији већа је за 14,5 милијарди долара од вредности заједничког стока свих других земаља Западног Балкана.

Према подацима Народне банке Србије, од 2010. до краја 2019. године, укупно је у Србију пристигло 22,8

милијарди евра страних директних инвестиција (Narodna banka Srbije [NBS], n.d.). У овом периоду прогресивно је растао нето прилив СДИ као проценат БДП-а и 2019. године, он је износио 7,8%. Поређења ради, Албанија и Црна Гора су у истом посматраном периоду (2010-2019) имали далеко мањи номинални прилив СДИ, али знатно већи просечан проценат удела прилива СДИ у БДП-у. Овај феномен може бити узрокован нижим бројем становника Албаније и Црне Горе. Стране директне инвестиције доспеле у Албанију и Црну Гору, имале су снажнији утицај *per capita*, па су и ефекти преливања били успешнији. Други разлог може бити у чињеници да су СДИ пристигле у Албанију и Црну Гору завршиле у услужном сектору, тачније у сектору туризма, док су у Србији страни инвеститори највише улагали у индустријски сектор, односно у радно интензивна предузећа. Ове компаније добијају у Србији субвенције које иду чак и до десет хиљада евра по новозапосленом раднику, а којима се за узврат исплаћују минималне зараде, што није случај у другим земљама региона.

Посматрајући остале макроекономске показатеље Србије, уочавамо и то да се стопа незапослености у претходних пет година преполовила. У 2019. години, стопа незапослености је била на рекордно ниском нивоу од око 10%, док је стопа незапослености младих троструко већа. Нажалост све државе региона пате од исте бољке, а то је одлазак младих у иностранство у потрази за послом, бољим квалитетом живота и већим платама. Сваке године Србију напусти апроксимативно четрдесет хиљада грађана, а у 2018. години, Србију је напустило педесет хиљада махом младих људи (RTS 2019). Због ове поражавајуће статистике, доводи се у питање веродостојност података о смањењу незапослености у Србији.

Робни извоз Србије у 2019. години, износио је 19,3 милијарде долара, док је исте године у Србију увезено робе у вредности од 26,7 милијарди долара (World Trade Organization [WTO] 2020e). По вредности извезене и увезене робе Србија је лидер у региону, што је разумљиво обзиром на величину њеног тржишта и број становника. У последњих двадесет година Србија бележи десетоструки раст извоза, али је овај значајан раст пре свега последица врло ниске базе (Nikolić i Petrović 2019, 43). Не треба изгубити из вида

да је Србија либерализовала спољнотрговинску политику тек почетком двехиљадитих, као и да је деведесетих била оптерећена санкцијама. Раст извоза пратио је раст увоза, те је Србија као и остатак региона високо увозно зависна земља са константним спољнотрговинским дефицитом. Увоз робе као проценат БДП-а износио је у 2019. години 48%, што је знатно ниже у односу на Црну Гору, Северну Македонију и Босну и Херцеговину, али ипак више од удела увоза у албанском БДП-у.

Србија највише извози машине, апарате, уређаје и делове, односно електричну и електронску опрему, коју углавном производе страни инвеститори у Србији. Вредност од 4,4 милијарде долара извоза ове врсте производа представља четвртину укупног српског извоза у 2019. години. Иста група производа заузима прво место и на листи увоза, те је 2019. године, вредност увезених машина, апарата, уређаја и делова износила 4,8 милијарди долара (RZS 2020, 312). Статистика Светске трговинске организације бележи да је Србија у 2019. години, највише извозила индустријских производа (70,4%), пољопривредних производа (18,4%), као и горива и минералних производа (8,8%). Када је реч о увозу, на индустријске производа отпада 62,1%, горива и минерални производи заузимају 17,1% увоза, док на пољопривредне производе 9,1% (WTO 2020e).

Иако је Србија, убедљиво највећи извозник у региону који посматрамо, њен извоз *per capita* је један од најнижих у Европи, па тако Словенија са три и по пута мањом популацијом бележи више него двоструко већи робни извоз у 2019. години (WTO, 2020e). Извоз Србије по становнику је 2018. године, износио је 2.328 евра, док је у исто време Хрватска имала извоз *per capita* од 3.337 евра, а чак је и Северна Македонија превазишла Србију са остварених 2.846 евра *per capita* (Nikolić i Petrović 2019, 42). Структура српског извоза детерминисана је расположивошћу природних ресурса и ценом радне снаге. Управо због тога компаније које извозе из Србије највише пласирају моторна возила, каблове, гуме, електромоторе и генераторе, смрзнуто воће, производе од гвожђа и челика, цигарете, кукуруз, делове за возила, нафтне деривате и намештај. Висок удео роба ниске додате вредности у структури српског извоза не даје објективне шансе за његово знатније повећање (44).

Табела 10. Најзначајнији трговински партнери Србије
(удео у укупном робном извозу и увозу, 2019)

	Извоз	%	Увоз	%
1	ЕУ	64,8	ЕУ	57,3
2	БиХ	7,7	Русија	9,7
3	Русија	5	Кина	9,4
4	Црна Гора	4,5	Турска	4,0
5	С. Македонија	3,8	БиХ	2,5

Извор: WTO 2020е.

Као и остале посматране државе, Србија највише извози и увози робе из ЕУ. Удео ЕУ у укупном извозу Србије је 64,8%, док је удео у увозу 57,3%. Од држава ЕУ, као најзначајнији спољнотрговински партнери Србије истичу се Немачка и Италија. Србија је 2019. године, највише извезла робе у Немачку у вредности од 2,4 милијарде долара, док је извоз у Италију износио 1,9 милијарди долара. У истом периоду Србија је увезла робе из Немачке у вредности од 3,4 милијарде долара, док је вредност робе из Италије износила 2,3 милијарде долара (RZS 2020, 309).

Друго најзначајније тржиште за српске производе је Босна и Херцеговина на коју отпада 7,7% од укупног извоза, што представља износ од 1,5 милијарди долара. Русија је треће извозно тржиште са уделом од 5% у укупном српском извозу, а у ову државу Србија највише извози пољопривредне производе, чарапе, лекове и гуме за возила. Вредност овог извоза у 2019. години, износила је 977 милиона долара, док је увоз из Русије био знатно већи и износио је 2,5 милијарде долара (RZS 2020, 309). Због овако високе вредности увоза, Русија је други најзначајнији спољнотрговински партнер Србије. Апроксимативно 10% од укупног увоза у Србију води порекло из Русије. Као и већина европских држава, Србија је зависна од увоза руског гаса и нафте, па више од половине вредности увоза из Русије отпада на ова два деривата.

Интересантно је да Србија бележи спољнотрговински суфициту сектору услуга. Србија је 2019. године, извезла услуге у вредности од 7,7 милијарди долара, а увезла 6,5 милијарди. Извоз услуга из Србије доживљава свој експоненцијални раст упоредо са развојем сектора информационих технологија (ИТ), који све више привлачи домаће и стране инвеститоре. У структури извоза услуга управо доминирају ИТ услуге са

преко 55% удела, прате их транспортне и туристичке услуге са апроксимативно 20% удела појединачно (WTO 2020e). Ово је специфичност Србије у односу на земље региона и вероватно једна од потенцијалних развојних шанси. Ипак, можемо приметити да је удео извоза услуга у БДП-у 2019. године, износио свега 2,3%, што није довољно да генерише раст српске привреде.

СЕФТА 2006 И СРБИЈА КАО ЛИДЕР У РЕГИОНАЛНОЈ ТРГОВИНИ

СЕФТА 2006 води порекло од „старе СЕФТЕ”, односно Централноевропског споразума о слободној трговини, који је формиран децембра 1992. године, на иницијативу ЕУ, када су Чехословачка, Пољска и Мађарска потписале споразум о успостављању зоне слободне трговине. Убрзо се Словачка одвојила од Чешке, а овом споразуму су се до 2003. године, прикључиле и Словенија, Румунија, Бугарска и Хрватска. Већ наредне године, 2004. већина чланица овог споразума улази у састав ЕУ и СЕФТА спада на свега три чланице: Хрватску, Румунију и Бугарску. Имајући у виду да се ове три земље налазе у истом региону, а да Хрватску од Бугарске и Румуније географски одваја Србија и остале државе Западног Балкана, које такође нису чланице ЕУ, уследила је потреба да се регулишу трговински односи у региону на мултилатералном нивоу.

Загребачком декларацијом из 2005. године, прописани су нови услови за пријем чланица СЕФТА и они су подразумевали: а) потписивање споразума о слободној трговини са постојећим чланицама; б) закључивање Споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ; ц) чланство или посвећеност чланству у Светској трговинској организацији. Овим су створени нови услови којима би земље Западног Балкана могле бити субјекти будућег споразума.

Зона слободне трговине СЕФТА проширена је у децембру 2006. године, чиме је створена СЕФТА 2006, а њеним пређашњим чланицама Хрватској, Бугарској и Румунији, придружиле су се Албанија, БиХ, Црна Гора, Молдавија, Северна Македонија, Србија и Косово и Метохија у чије име је споразум потписао УНМИК. Румунија и Бугарска су

иступиле из СЕФТА 2006 са својим приступањем ЕУ 2007. године, док је Хрватска то учинила 2013. године, када је постала чланица ЕУ.

Када је реч о регионалној трговини, у претходној анализи установили смо да Србија има доминантну улогу у спољнотрговинској размени. Ова трговина одвија се под окриљем споразума СЕФТА 2006, а једина држава потписница која не припада региону који посматрамо је Молдавија. Она је уједно и једина држава са којом Србија, од потписивања споразума, има дефицит у робној размени. Због ниског обима робне размене који постоји између Молдавије и остатка чланица СЕФТА 2006, као и због чињенице да не припада региону Западног Балкана, апстраховали смо ову државу из наше даље анализе. Са друге стране, Хрватска је задржана у анализи, како због чињенице да је споразум СЕФТА 2006 напустила тек 2013. године, тако и због података који говоре да је спољнотрговинска размена између Србије и Хрватске повећана у целокупном посматраном периоду и то у корист Србије. Додајмо овоме да званични подаци Републичког завода за статистику Србије не садрже податке о трговини Србије са Косовом и Метохијом, што је разлог због кога КиМ такође нисмо укључили у нашу анализу.

Табела 11. Извоз и увоз Србије у СЕФТА 2006 у милионима USD (2008–2019)

Година	БиХ		Црна Гора		С. Македонија		Хрватска		Албанија	
	извоз	увоз	извоз	увоз	извоз	увоз	извоз	увоз	извоз	Увоз
2008	1.339	648	1.287	215	493	383	435	604	77	/
2009	1.016	448	836	179	429	231	279	427	70	/
2010	1.089	556	804	165	477	272	307	430	131	/
2011	1.191	670	891	131	525	320	468	488	127	/
2012	1.095	462	803	119	485	297	386	532	85	/
2013	1.202	484	851	156	576	264	416	471	118	/
2014	1.319	535	756	/	604	252	459	546	127	/
2015	1.172	429	679	/	524	203	443	516	102	/
2016	1.241	445	723	/	596	211	519	482	103	/
2017	1.371	548	821	/	635	235	620	541	141	/
2018	1.523	684	905	/	741	270	674	589	159	/
2019	1.514	681	882	/	755	250	636	581	158	/

Извор: Прорачун аутора на бази података из Статистичких годишњака (2009–2020) Републичког завода за статистику.

Значај који СЕФТА 2006 има за српске привреднике је изузетан. Србија око четвртину свог извоза реализује на тржиштима СЕФТА 2006 потписница и остварује значајан суфицит у размени са њима (Bjelić i Dragutinović Mitrović 2018, 56). Спољнотрговинска размена Србије са земљама СЕФТА 2006 достигла је у 2017. години, вредност од 3,9 милијарди долара, што је за 28% више него 2006. године, када је Србија приступила овом споразуму. Колико је ова интеграција важна за Србију говори и податак да је српски суфицит робне размене са државама потписницама СЕФТА 2006 растао у периоду 2006-2017 по просечној годишњој стопи од 8,4%, а само у 2017. години, покривеност увоза извозом достигла је ниво од 245% (24). Дакле, највећу вредност трговине у оквиру СЕФТА 2006 остварује Србија, а прате је Босна и Херцеговина, па Северна Македонија и Црна Гора.

Можемо приметити да је Србија убедљив лидер у спољнотрговинској размени у односу на све државе региона, односно да са свим посматраним државама бележи спољнотрговински суфицит. Другим речима, у оквиру СЕФТА 2006, Србија знатно више извози него што увози, иако то није био случај када је Србија приступила овом споразуму. У односу на Хрватску, Србија је све до 2016. године, бележила спољнотрговински дефицит. Како се извоз у Хрватску из године у годину повећавао, док је увоз из Хрватске стагнирао, Србија је 2016. године, први пут извезла већу вредност робе од оне коју је увезла. Овај тренд се наставио, па је Србија у односу на Хрватску 2018. године, бележила спољнотрговински суфицит од 85 милиона долара.

У оквиру СЕФТА 2006 извоз Србије је у земље региона опао у 2009. години, што је последица светске економске кризе и пада тражње, али је већ наредне 2010. године, српски извоз почео да расте, да би 2014. надмашио вредност извоза остварену у 2008. години. Иако је неколико година било потребно српској привреди да се опорави, српски извоз у државе региона знатно је порастао у наредним годинама. Највећи раст извоза од 13,8% (у периоду 2006-2017) остварен је у Албанију, у коју Србија иначе најмање извози од посматраних земаља, док је у односу на Црну Гору, Србија забележила највећи пад извоза од чак 4,9% у периоду 2008-2017 (Bjelić i Dragutinović Mitrović 2018, 27). Србија највише

извози у Босну и Херцеговину, где је у 2019. години, вредност извоза била преко 1,5 милијарду долара. Више од половине од укупног српског извоза у оквиру СЕФТА 2006 отпада на извоз у Босну и Херцеговину.

Да СЕФТА 2006 има значај у интрарегионалној трговини говори и податак да је Босна и Херцеговина повећала свој увоз из Србије у односу на увоз из Хрватске, након што је Хрватска постала чланица ЕУ. Са друге стране Србија највише увози из Босне и Херцеговине и Северне Македоније, док је учешће Црне Горе и Албаније веома скромно (Poročić Petrović i Bjelić 2018, 127). Ово је управо разлог због ког нису наведени подаци о увозу из Црне Горе након 2014. године, када је он кренуо да опада, док вредност увоза из Албаније, иако има тенденцију раста, још увек није достигла значајнију вредност.

Када је реч о структури српског извоза у државе СЕФТА 2006, Србија је у највећој мери извозила производе од гвожђа и челика, кукуруз, као и електричну енергију. Пшенично брашно и пшеница, пиво и шећер, такође се налазе на овој листи, а прате их лекови и кондиторски производи (Bjelić and Milovanović 2018, 307). Државе Западног Балкана су важно извозно тржиште за пољопривредно-прехранбене производе из Србије. У 2016. години, ово је тржиште апсорбовало 29,7% укупног пољопривредног извоза Србије, док је просек за период 2010-2014 био је 37%. Са друге стране, Србија је из држава СЕФТА 2006 највише увозила кокс, производе од камењог угља, електричну енергију, гвожђе и челик, као и дрво и сирове материјале (311).

ЗАКЉУЧАК

На основу до сада приказаних макроекономских индикатора пет посматраних земаља и њихових најзначајнијих трговинских партнера, могли смо уочити одређене заједничке факторе. Све посматране земље су у време светске економске кризе забележиле драстичан пад индустријске производње, односно заустављање економског раста. Процес приватизације и деиндустријализације заједничка је тачка у земљама Западног Балкана, које су у посматраном периоду либерализовале своју спољнотрговинску политику

и промовисале прилив страних директних инвестиција. Званична политика свих посматраних земаља јесте и учлањење у ЕУ, о чему сведочи податак да су од 2006. до 2008. године, Албанија, БиХ, Северна Македонија, Црна Гора и Србија потписале и ратификовале Споразум о стабилизацији и придруживању са ЕУ.

Све привреде Западног Балкана болују од недостатка домаћих инвестиција, високе стопе незапослености, имају велики спољнотрговински дефицит, јавни дуг, зависне су од увоза, а њихов извоз се углавном заснива на производима ниске додате вредности. Реални привредни раст већине посматраних земаља у последњих шест година (пре избијања Covid-19 кризе), кретао се на изразито ниском нивоу и ретко кад је прелазило 3%. У периоду 2014-2019 Албанија је имала просечан раст од 2,9%, Босна и Херцеговина од 2,7%, Северна Македонија од 2,8%, Србија од 2,8%, а једино се издваја Црна Гора са растом реалног БДП-а од 3,6%. Са оваквим стањем привреде, практично непостојећом индустријом и просечним платама које се крећу од 390 евра, колика је у Албанији, до 525 евра, колико износи просечна зарада у 2020. години, у Црној Гори, све привреде Западног Балкана налазе се у недостижном заостатку у односу на просек Европске уније. Примера ради, просечна плата у Бугарској у 2020. години, као најсиромашнијој чланици ЕУ, износила је 690 евра, док је у исте године у Србији, као лидеру на Западном Балкану, уз све фискалне напоре, она достигла тек 512 евра.²

Суморну слику привреда Западног Балкана додатно наглашава и податак да све државе имају проблем са такозваним одливом мозга, односно исељавањем, нарочито младих, дакле, радно способног становништва, као и чињеница да нам предстоји економска криза за коју се предвиђа да ће по последицама и дужини трајања бити снажнија од светске економске кризе из 2008. године. Светска банка предвиђа драстичан пад привредног раста држава Западног Балкана у 2020. години, који се креће од -3% за Србију, до -12,4% колико износе предвиђања за Црну Гору. Након изгубљених деведесетих, као и рецесије изазване светском економском кризом, по свему судећи регион чека још једна изгубљена деценија и стежање каиша, а све је мање

2 Према подацима Еуростата и Републичког завода за статистику.

државних и јавних предузећа која би се могла приватизовати, како би се напунила државна каса. Србија је у претходних десет година имала просечну стопу реалног раста БДП-а од свега 1,5% што указује на неуспех досадашње економске политике. Све државе Западног Балкана изгубиле су корак са својим суседима у ЕУ, а рецесија која следи само ће продубити економски јаз, што ће додатно ослабити шансе за приступање ЕУ.

Ако посматрамо искључиво трговинске односе земаља Западног Балкана, можемо јасно закључити да је Србија лидер у региону. Србија је номинално други најзначајнији спољнотрговински партнер за све посматране државе региона. Ово практично значи да се највећи део спољне трговине свих држава Западног Балкана одвија са Европском унијом, а да је Србија поред ЕУ, најважнији спољнотрговински партнер Албанији, Босни и Херцеговини, Црној Гори и Северној Македонији.

Када је реч о споразуму СЕФТА 2006, у оквиру кога се одвија целокупна трговина на Западном Балкану, Србија је убедљиви лидер са спољнотрговинским суфицитом у односу на све државе региона. Србија око четвртину свог извоза реализује на тржиштима СЕФТА 2006 потписница, због чега је успешно функционисање овог споразума од великог значаја за Србију. Ипак, иако је Србија, убедљиво највећи извозник у региону, њен извоз *per capita* је један од најнижих у Европи. Величина српске привреде, укупан БДП, прилив страних директних инвестиција, као и вредност српског извоза у односу на друге земље региона не одсликавају праву слику. Србија има значајно већи број становника, па тако Црна Гора и даље има доста већи БДП *per capita*, као и просечну плату, док Македонија има већу вредност извоза по глави становника.

Са избијањем Covid-19 кризе за очекивати је да у 2021. години, дође до значајног пада обима спољнотрговинске размене у интрарегионалној трговини, али се сама структура извоза и увоза, односно позиција Србије, као трговинског лидера неће променити. Могло би се чак рећи да међу осталим земљама Западног Балкана постоји одређени страх да би Србија, као најзначајнија привреда у региону, била доминантан економски и политички чинилац на Западном Балкану. Ипак, увидом у основне макроекономске показатеље

Србије, јасно је да она има изражене структуралне проблеме, који је онемогућавају да се у скоријој будућности оствари као хегемон у региону.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine [BHAS]. 2020. „Bruto domaći proizvod za Bosnu i Hercegovinu 2019, Proizvodni pristup, prvi rezultati”. Sarajevo: Saopćenje. 20.07.2020. http://www.bhas.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2020/NAC_02_2019_Y1_0_BS.pdf. Poslednji pristup 20.01.2021.
- Bjelić, Predrag and Miloš Milovanović. 2018. "The Case of Serbia." In *Effects of Stabilisation and Association Agreements and CEFTA2006 on WB6 European Integration and Regional Cooperation: Achievements and Ways Forward*, Vladimir Međak (ed.), Belgrade: European Movement in Serbia.
- Bjelić, Predragi Radmila Dragutinović Mitrović. 2018. *Unapređenje pozicije Srbije u okviru CEFTA 2006*. Beograd: Fondacija za razvoj ekonomske nauke
- Mondo. 2018. „Dugujemo milijarde, po glavi stanovnika oko 5.000 eura”, 06.12.2018. <https://mondo.me/Info/Drustvo/a714338/Javni-dug-Crne-Gore-iznosi-3-09-milijardi-eura.html>. Poslednji pristup 12.12.2019.
- Narodna banka Srbije [NBS]. n.d. „Platni Bilans.” Poslednji pristup 20.01.2020, https://nbs.rs/sr/drugi-nivo-navigacije/statistika/platni_bilans/
- Nikolić, Goran i Predrag Petrović. 2019. *Poluskriveni ekonomski fenomeni*. Beograd: Arhipelag i Institut za evropske studije.
- Popović Petrović, Ivana i Predrag Bjelić. 2018. *Evropska trgovinska integracija*. Beograd: Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Rapaić, Stevan. 2017. “The impact of FDI on the economic development of Serbia.” *Ekonomika preduzeća*, god. LXXV, br. 5–6: 381–392.
- Rapaić, Stevan. 2020. „Mali Šengen kao mogućnost nove regionalne ekonomske integracije.” *Međunarodni problem*

Vol. LXXII, broj 3/2020: 566–597.

Republički zavod za statistiku [RZS]. 2020. „Statistički godišnjak Republike Srbije 2020.” Beograd: Republički zavod za statistiku.

RTS. 2019. „Srbiju lane napustilo 50.000 ljudi, šta stvarno stoji iza tih brojki.” 30.09.2019. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3679307/srbiju-lane-napustilo-50000-ljudi-sta-stvarno-stoji-iza-tih-brojki.html>. Poslednji pristup: 08.12.2019.

Svetska Banka [SB]. 2019. „Zapadni Balkan Redovni Ekonomski Izveštaj Br. 16 – Jesen 2019.” *Svetska Banka*. Poslednji pristup: 21.12.2019. www.worldbank.org/eca/wbrer/.

UNCTAD. 2020. *World Investment Report 2020*. Geneva: International Production Beyond the Pandemic.

Uprava za statistiku Crne Gore [MONSTAT]. 2020. „Bruto domaći proizvod Crne Gore za 2019. godinu.” Saopštenje br. 159, Podgorica, 23. septembar 2020. https://www.monstat.org/uploads/files/Nacionalni%20racuni/BPD/Godisnji%20BDP%202019_crn.pdf. Poslednji pristup: 20.01.2021.

World Bank Group [WB]. 2020. “Western Balkans Regular Economic Report No.18 - An Uncertain Recovery.” *World Bank Group*. Poslednji pristup 20.01.2021. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34644/153774.pdf>.

World Trade Organization [WTO]. 2020a. “Trade Profiles – Albania.” *World Trade Organization*. Poslednji pristup 20.01.2021. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/AL_e.pdf.

World Trade Organization [WTO]. 2020b. “Trade Profiles – Bosnia and Herzegovina.” *World Trade Organization*. Poslednji pristup 20.01.2021. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/BA_e.pdf.

World Trade Organization [WTO]. 2020c. “Trade Profiles – Montenegro.” *World Trade Organization*. Poslednji pristup 20.01.2021. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/ME_e.pdf.

World Trade Organization [WTO]. 2020d. “Trade Profiles – North Macedonia.” *World Trade Organization*. Poslednji pristup 20.01.2021. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/MK_e.pdf

World Trade Organization [WTO]. 2020e. “Trade Profiles – Serbia.” *World Trade Organization*. Poslednji pristup 20.01.2021. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/RS_e.pdf.

Stevan Rapaic*

Institute for Political Studies, Belgrade

ECONOMIES OF THE WESTERN BALKAN COUNTRIES – THE PLACE AND ROLE OF SERBIA

Resume

The paper analyzes the state and structure of the economies of the Western Balkans, their characteristics, as well as their mutual influence, which is primarily expressed through the foreign trade within the CEFTA 2006 agreement. The author gives a comparative analysis of the state of the economies of the Western Balkans and explains the dominant role of Serbia in this region. Despite the fact that all observed countries trade the most with EU countries, Serbia stands out as their second most important foreign trade partner. The author reveals the place and role of Serbia in the economy of the Western Balkans, proving its leading position in regional trade. As the largest economy in the region and the largest market in the Western Balkans, Serbia is the dominant trader under the 2006 CEFTA agreement, and also stands out as the most successful in attracting foreign direct investment. The author explains the basic shortcomings of the Serbian economy but also answers the question of why, despite the inflow of foreign direct investments of over 22 billion euros, only in the previous ten years, Serbia has failed to achieve

* E-mail address: stevan.rapaic@ips.ac.rs.

significant economic growth. Albania, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, North Macedonia, and Serbia are countries with different levels of economic development, industrialization, and performance. Based on the presented macroeconomic indicators of the five observed countries and their most important trading partners, we were able to identify certain common factors. During the world economic crisis, all observed countries recorded a drastic decline in industrial production, ie a halt in economic growth. The process of privatization and deindustrialization is a common point in the countries of the Western Balkans, which in the observed period liberalized their foreign trade policy and promoted the inflow of foreign direct investment. All the economies of the Western Balkans suffer from a lack of domestic investment, high unemployment rates, have a large foreign trade deficit, public debt, are dependent on imports, and their exports are mainly based on low value-added products. The real economic growth of most of the observed countries in the last six years (before the outbreak of the Covid-19 crisis) was at an extremely low level and rarely exceeded 3%. In the period 2014-2019, Albania had an average growth of 2.9%, Bosnia and Herzegovina of 2.7%, Northern Macedonia of 2.8%, Serbia of 2.8%, and only Montenegro stands out with real GDP growth of 3.6%. With this state of the economy, virtually non-existent industry, and average salaries ranging from 390 euros in Albania to 525 euros in Montenegro, all Western Balkan economies are lagging behind the European Union average. For example, the average salary in Bulgaria in 2020, as the poorest EU member, was 690 euros, while in the same year in Serbia, as a leader in the Western Balkans, it reached only 512 euros. If we look exclusively at the trade relations of the Western Balkan countries, we can clearly conclude that Serbia is a leader in the region. Serbia is nominally the second most important foreign trade partner for all observed countries. When it comes to the 2006 CEFTA agreement, within which all trade in the Western Balkans takes place, Serbia is a leader with a foreign trade surplus in relation to all countries in the region. Serbia places about a quarter of its exports on the markets of CEFTA 2006, which is why the successful functioning of this agreement is of great importance for Serbia. However, although Serbia is by far the largest exporter in the region, its per capita exports are one of the lowest in Europe. The size of the Serbian economy, total GDP, the inflow of foreign direct investments, as

well as the value of Serbian exports in relation to other countries in the region do not reflect the true picture. Serbia has a significantly higher population, so Montenegro still has a much higher GDP per capita, as well as an average salary, while Macedonia has a higher value of exports per capita. With the outbreak of the Covid-19 crisis, it is to be expected that in 2021, there will be a significant decline in the volume of foreign trade in intraregional trade, but the structure of exports and imports, ie Serbia's position as a trade leader will not change. It could even be said that among other countries in the Western Balkans, there is a certain fear that Serbia, as the most important economy in the region, would be the dominant economic and political factor in the Western Balkans. However, by looking at the basic macroeconomic indicators, it is clear that Serbia has structural problems, which prevent it from being a hegemon of any kind in the region in the near future.

Keywords: Western Balkans, CEFTA 2006, foreign trade, foreign direct investment, Serbia

---

* Овај рад је примљен 1. фебруара 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 23. фебруара 2021. године.